

Una visió del Pla de l'Estany

L'Estany de Banyoles
des del Puig de la
Creu o del Monestir
Vell.

J.N. SANTAELÀLIA

Aquesta petita comarca que avui s'anomena Pla de l'Estany existia molt abans de ser reconeguda i batejada oficialment pel Parlament de Catalunya. Fins ara, però, venia a ser una mena de territori extraoficial i anònim. O, més que anònim, confusament polinònim: Baixa Garrotxa, Terraprim d'Empordà, Banyolia, Banyolès, Garrotxes d'Empordà i Comarca de Banyoles eren els diversos noms de la petita contrada sense nom i sense benedició oficial, una comarca que era i no era, fantasmagòricament situada entre la Garrotxa, l'Empordà i el Gironès.

El nom

Finalment, les autoritats competents l'han tret dels llimbs territorials i li han posat un nom. Pla de l'Estany. El personal del carrer, tret d'alguna excepció, s'hi ha avingut sense gaires escarafalls, cosa que ha evidenciat que les reaccions populars sempre són imprevisibles. La sang comarcana no s'ha escalfat gens per la qüestió nominal. En comptes d'una polèmica sobre el topònim de la comarca, amb aferriades batusses dialèctiques entre els partidaris d'una opció o l'altra, ens hem trobat amb una plàcida resignació davant la decisió de les altes esferes. Pla de l'Estany. Per

què no? Ben mirat, és un nom clar i eufònic, poètic fins i tot en la seva innocent inexactitud: qualsevol visitant que només la conegués pel nom es podria pensar que és una comarca planera. I s'equivocaria. Per cada quilòmetre quadrat de terreny pla, com a mínim, n'hi ha dos d'inclinat, malgrat que, diguem-ho tot, un bon percentatge de les inclinacions són més aviat suaus.

! encara hi ha un altre detall insignificant: aquest nom és un

plagi, bé que segurament involuntari. Que consti, abans de deixar-ho córrer, que el Pla de l'Estany, almenys fins ara, era un planell situat sota el volcà de l'Estany, pels rodals d'Olot, al cor de la Garrotxa, entre Batet de la Serra i Begudà. S'ha comès, doncs, una flagrant usurpació de topònim.

Tres paisatges

Hi ha comarques —com ara l'Empordà, la Garrotxa, el Maresme, la Cerdanya o la Vall d'Aran— que tenen una clara personalitat paisatgística, una mena d'unitat terral evident i categòrica. Certament, no és pas el paisatge allò que fa la comarca, sinó la gent i les seves relacions; tanmateix, la gent és producte, segons com, del paisatge. Fet i fet, darrera els tòpics —l'empordanès tramuntanal i obert, el garrotxí volcànic i tancat, etc.— sempre hi ha una mica de veritat.

El Pla de l'Estany, en canvi, podríem catalogar-lo dins el grup de les comarques de paisatge variat, ja que presenta un territori de transició paisatgística entre les comarques que l'envolten. És una comarca amb tres paisatges.

Per la banda de nord-est, una falca empordanesa penetra comarca endins fins a tocar l'estany. Al fons, cap al nord, com un decorat, les siluetes blavenques de la Mare de Déu del Mont i companyia. A primer terme, camps de conreu extensos, planes quadriculades, pendissos suaus, formacions ordenades d'oliveres, pinedes discretes... I, sobretot, eixamplament d'horitzonts i llum, molta llum. De tant en tant, algun petit poblet: Crespià, Espinavessa, Vilert, Espo-nellà, Martís, Centenys... Pel mig d'aquest terraprim empordanès flueix mansament, travessant-lo de ponent a llevant, el riu Fluvià, que ve de la verda Garrotxa. Quan el riu

Església romànica de Santa Maria de Porqueres, vora l'estany.

*La Dansa del Cornut,
a Cornellà de Terri,
mostra del folklore
comarcal.*

baixava net —fins fa vint anys, més o menys—, era el centre d'un paisatge esplèndid. On són els rius d'antany?

Pel costat de llevant del Pla de l'Estany el paisatge també és ple de lluminositat. No obstant, el verd dels boscos de pi predomina sobre els conreus, i les ondulacions de la terra es fan més contínues i pronunciades. Continua essent un paisatge empordanès, però potser tirant una mica a Baix Empordà. Pertanyen a aquest marc pobles com Orfes, Galliners, Vilademuls, Fontcoberta, Vilavenut, Pujals dels Pagesos i Pujals dels Cavallers, Vilamarí, Sant Esteve de Guialbes...

Si per la banda de llevant el paisatge és, amb els matisos oportuns, empordanès, per la de ponent és genuïnament garrotxí. La carretera que va de Banyoles a Besalú passant per Serinyà marcaria la divisòria entre el desespaïar Terraprim d'Empordà i la Baixa Garrotxa. Aquesta zona de la comarca, com

tota la Garrotxa, es caracteritza per l'orografia més torturada, la vegetació exuberant, la immediatesa de l'horitzó (amb valls més fondes flanquejades per muntanyes atapeïdes de boscos, especialment d'alzina) i una llum més atenuada. Aquest seria, per extensió, el paisatge dominant si, com demanaven alguns, haguessin estat inclosos en la comarca els termes de Mieres, el Torn, Sant Ferriol i Besalú, que finalment —encara que no definitivament— han estat adscrits a la Garrotxa. Formen aquesta Baixa Garrotxa del Pla de l'Estany la despoblada vall del Ser (entre el Torn i Serinyà), les de Sant Miquel de Campmajor i Falgons, Pujarnol, la part més elevada de Porqueres i de Camós, i la vall del Revardit fins a Palol. És un terreny on les serres, a mesura que avancem cap a ponent, es van esgraonant fins arribar a les de màxima altitud, que ja cauen fora dels límits comarcals oficials: Rocacorba i Finestres.

El Terraprim de l'Empordà: paisatge empordanès del Pla de l'Estany.

La varietat paisatgística de la nostra diminuta comarca no s'acaba aquí. Queda encara la part més densament poblada, la vall que comença a la ciutat de Banyoles i les planes adjacents de Porqueres i Mata i que va baixant poc a poc cap a Corts, Borgonyà i Cornellà. Aquest seria, pròpiament dit, el Pla de l'Estany o, com es deia abans, la Vall del Terri, que és el riu que neix de la confluència dels recs que surten a l'estany i que s'uneix al Ter prop de Medinyà, ja dins el Gironès. És la vall per on passa la carretera de Girona abans d'arribar a Banyoles. El paisatge d'aquesta part de la comarca és un paisatge degradat, destruït per l'home, un paisatge sense paisatge. Tots els volts de Banyoles s'han omplert d'edificacions. Asfalt i formigó, especialment per la banda sud, configuren un marc caòticament urbà. Aquí una fàbrica —potser al costat d'una antiga masia—, allà un bloc de pisos, més enllà una granja de porcs, al costat un restaurant, i

allà quatre casetes amb hortet. Exagero una mica, d'acord. Però la veritat és que el creixement ha estat desordenat i incontrolat, almenys aquesta és la impressió que dóna. Més avall, els camps que separaven Banyoles de Cornellà s'estan convertint, a un ritme accelerat, en una gran zona industrial. Pel que fa al Terri, val més que no en parlem: té l'honor de ser el segon riu més contaminat de Catalunya.

Ja se sap, sí, que el progrés és inevitable i que, en molts aspectes, ha resultat beneficiós. Tot i així, hom té la sensació que, en general, el creixement urbanístic i industrial s'hauria pogut assimilar, racionalitzar i ordenar molt millor. Potser encara hi som a temps, qui sap. Afortunadament, la gent comença a estar tan conscienciada sobre la problemàtica del medi que aviat fins els polítics, si volen treure algun vot, s'hauran de proclamar rabiosament ecologistes.

L'estany

Els tres paisatges (el Terraprim, la Baixa Garrotxa i la plana urbano-industrial) conflueixen en un punt, el centre neuràlgic de la comarca, l'element més pintoresc i conegut arreu: l'Estany. Les primeres muntanyes de la Baixa Garrotxa s'hi emmirallen al captard: el puig de les Bruixes i les serres de Ginestar i Sant Patllari; a l'altra banda, el paisatge empordanès s'hi acosta fins a la Creu, el millor mirador de l'estany, entre xiprers i velles oliveres; i, entremig, la ciutat de Banyoles arriba fins ben arran de l'aigua —tan arran que les construccions, en forma de pesqueres, s'hi han ficat a dins.

L'estany és tan petit que els forasters de temperament despectiu

i foteta en diuen, torçant els llavis, *la bassa*. Però, per petit que sigui, en un país sense llacs sempre fa el seu efecte. És un lloc per passejar-hi a poc a poc, encantar-s'hi i dedicar moltes estones al noble exercici de la badoqueria. Un espai que ha atret els pintors i els poetes com un pastís les mosques. Els artistes han intentat reproduir els seus mil meravellosos colors i els poetes han comparat la seva forma a una guerra o a una silueta femenina. Però els banyolins són gent que no estan gaire per expansions estètiques i, molt més pragmàtics i materialistes, miren l'estany i callen, compren els quadres (per invertir) i sostenen que l'estany té forma de 8. Perquè l'estany, per al banyolí, abans de tot, és un element que cal rendabilitzar.

La Plaça Major de Banyoles.

I això ja ve de lluny. Bona part de la prosperitat agrícola i industrial del Pla ha vingut de l'aigua que arriba a l'estany per via subterrània, i que quan en surt flueix cap al Terri. Com l'infern del *Paradis Perdut*, de Milton, Banyoles és una ciutat travessada per cinc corrents d'aigua. Són els recs que durant segles han regat les hortes i que, a partir del segle XIX, donaren força hidràulica als molins i les indústries d'aleshores.

A més de generar prosperitat, l'estany també té la seva importància folklòrica i mítica. Les llegendes més característiques de la comarca hi tenen relació. Des de la d'en Morgat, llaurador que veié, després de ser-ne advertit per una veu misteriosa, com els seus camps s'enfonraven i s'inundaven d'aigua (vet aquí l'origen mític de l'estany), fins a la lle-

genda del Drac menjadonzelles, que vivia a la vila olímpica (la Draga) i que fou sotmès i amansit per Sant Mer, passant per la de les goges, aloges, encantades o fades, criatures meravelloses que tenien el palau a les balnes de Tunes i que es dedicaven a dansar, cantar i encisar els homes que se'ls posaven a l'abast.

Tornant a la qüestió del rendiment, cal assenyalar que l'última forma d'explotació econòmica de l'estany és el turisme. Per a molts, els Jocs del 92 han de servir de trampolí internacional per a la massificació del turisme a Banyoles. No ho trobeu esgarriós? En fi, tan de bo hi hagi seny i els volts de l'estany no acabin plens de càmpings, complexos residencials, hotels i camps de golf. Que els somnis dels insensats no es facin mai reals!

Una vista de les vores de l'estany.

Un itinerari entre molts

Una comarca paisatgísticament tan variada ofereix, a part de l'estany, itineraris i panoràmiques per a tots els gustos. M'agradaria acabar aquesta visió descrivint-ne un. Posats a triar, jo optaria per seguir el passeig de la Puda fins a la font d'aquest nom, vora la qual hi ha el vell balneari atrotinat i ruïnós, testimoni espectral d'un altre temps. Si tingués set, la font ragés i l'aigua pudosa i salutífera no em fes fàstic, beuria quatre glops abans de prosseguir. Cent metres més endavant, em desviaria a l'esquerra i travessaria la plana de Miànigues (encara només parcialment devastada per granges, indústries i cases) fins arribar a les antigues i magnífiques masies de la Perpinyana. A partir d'aquí la carretera, amb bosc a cada banda, s'enfila cap a Pujarnol. A mitja pujada hi ha la font del salt Dalmau, molt indicada per tornar-hi a parar. Més amunt, poc abans d'arri-

bar a les quatre cases de Pujarnol, surt de la dreta de la carretera una pista que porta al mirador de Can Camós i a l'ermita de Sant Patllari. Si teniu una estona i unes bones cames —o un bon jeep— us aconsello que hi aneu a donar un cop d'ull: les panoràmiques són esplèndides. Com també ho és, tornant a la via principal de l'itinerari, la que ofereix Pujarnol. Més amunt, força més amunt, encara trobaríem el pla de Sant Nicolau: en dies clars s'hi veu, pel costat de tramuntana, un escampall de muntanyes (la Garrotxa, el Pirineu) que deixa bocabadat. I, encara més amunt, i ja fora de la comarca, trobarem el santuari de Rocacorba, la muntanya de les tres antenes.

Com aquest itinerari, en podríem trobar molts altres. Sortosament, la comarca del Pla de l'Estany encara és —malgrat tot— una bella terra, encara conserva molts llocs on es pot passejar, respirar i mirar. Que sigui per molts anys.